

УДК 378.015.31:7

В.Л. Бриліна
м. Вінниця, Україна**ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ В МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ**

Постановка проблеми. Вокальне навчання — це спеціально організована діяльність студентів, спрямована на засвоєння визначених теоретичних знань і практичних навичок, які мають сприяти формуванню відповідного рівня професійної освіченості. Вокальне навчання, яке здійснюється в індивідуальному порядку, значно активізує розумовий естетичний розвиток студентів.

Систематичність і послідовність необхідні у підготовці студентів до самостійної роботи, що розглядається як один із важливих засобів подальшого самовдосконалення, розвитку навичок організованого та послідовного самостійного здобуття професійних знань.

Розглядаючи проблему успішності навчання співу, С. Закржевська відмічала вагомість застосування принципів систематичності і послідовності у взаємозв'язку з принципом міжпредметних зв'язків. Що стосується важливості останнього, то можна впевнено стверджувати, що такий музичний предмет як «Постановка голосу» особливо пов'язаний з іншими предметами. Оволодіння сольфеджіо, хоровим диригуванням і читанням хорових партитур, навчання у хоровому та концертмейстерському класах, індивідуальні заняття з гри на

музичних інструментах часто залежать від професійної підготовки студентів у класі постановки голосу [2, с. 39-42].

У сучасній педагогіці принцип свідомості і активності розглядається як процес ефективного навчання у підготовці вчителя. Діючий свідомо та активно, глибоко розуміючи засвоєний матеріал, студент власною ініціативою забезпечує ефективність процесу пізнання. Свідомість та активність у засвоєнні теоретичних знань виявляються у позитивному ставленні до вокального мистецтва. Завдання педагогіки полягає у формуванні такого ставлення не лише до постановки голосу, але а й до навчального процесу.

У низці досліджень відзначаються положення про вирішальне значення засвоєння теоретичних знань, усвідомлення технології навчання, оволодіння способами та прийомами роботи. Трактування принципів свідомості й активності у навчанні співу слід розглядати з позицій розвитку таких видів діяльності, як сприймання, відтворення та виконавство [1, с. 216-220].

Мета статті полягає у з'ясуванні напрямків удосконалення вокальної професійної підготовки вчителя музики. Розвиток сприймання, як первинного освоєння процесу будь-якої музичної діяльності, безпосередньо пов'язаний з усвідомленням. Важливо, щоб студент не тільки зміг розпізнавати ідею вокального твору, але й розрізняти жанри і стилі, диференціювати засоби музичної виразності, розуміти їх взаємозв'язок. Саме у процесі активної діяльності при розучуванні та виконанні спеціально підібраного репертуару студент підходить до розуміння твору як засобу вираження художньої дійсності [3].

Оволодіваючи певними навичками навчання співу учнів, майбутній учитель має володіти чіткими знаннями про техніку правильного звукоутворення, досконало володіючи співацькими уміннями. Обов'язковою умовою правильного співацького звукоутворення є усвідомлення психофізіологічних і музикознавчих аспектів. Виразне виконання вокального твору потребує володіння відповідними навичками.

Активність та свідомість сприяють розвитку музичного слуху, пам'яті, уяви і творчого мислення. У віковій психологічній літературі відзначається, що характер активності проявляється і видозмінюється залежно від віку та терміну навчання, спрямованості студентів до пізнавальної діяльності та самореалізації.

Принцип доступності взаємодіє з принципом урахування індивідуальних особливостей студентів. Правильне визначення ступеня та характеру труднощів у навчанні є найважливішою умовою врахування їхніх особистісних вольових якостей. Принцип доступності у взаємодії з принципом посиленості становлять основу розвитку внутрішніх спонукальних мотивів пізнавальної діяльності, які є рушійною силою навчання. Правильно визначена посиленість навчання сприяє не тільки пізнавальній активності, але й прискоренню загального розвитку учня.

Непосильний репертуар робить навчання формальним, породжує невпевненість у власних силах, знижує інтерес до знань, не розвиває самостійності. Д. Огороднов зазначає, що принцип доступності взаємодіє з принципом урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів, коли правильне визначення ступеня і характеру труднощів у навчанні є важливою умовою формування у них вольових якостей [4, с. 27-41].

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з концепцією національного виховання і її реалізацією, виникненням народних ансамблів у загальноосвітніх школах, запровадженням фольклорних свят, інсценізацією народних пісень виникла потреба наближення виконання до першоджерельного стану. Народна пісня, переносячись із покоління в покоління усно, набувала змін, відшліфовувалась. Зазнавала впливу і манера співу, здійснювався розвиток голосового апарату. Для української пісні характерні наступні ознаки: плавність мелодичних ходів, помірний діапазон, що відповідає найкращим якостям природи голосу.

Українська народна манера співу відшліфовувалась голосами багатьох поколінь непрофесійних співаків, відкидаючи все, що суперечило естетичній і моральній природі відбору. Для неї характерна дворегістрова побудова типів голосів: грудний і головний. Грудному типу звучання властива густина тембру з відчуттям вібрації у трахеях і бронхах. Головному типу

притаманна дзвінкість, чистота і просторовість звуку з відчуттям вібрації головних резонаторів.

Природа народної манери співу формувалася як зразок такої інтонації і звукоутворення, який виник у художній уяві покоління співаків про висоту, характер вокалізації, естетичний еталон звуку, реалізованого голосовим апаратом. Такий механізм звукоутворення не потребує значних перебудов і базується на розмовному звучанні. Національні особливості співу зумовлені мовною природою звучання голосних і приголосних звуків, дихання та інших технічних вокальних навичок. За таких умов голосовий апарат студентів готовий до функціонування у народній манері співу, набутої досвідом розвитку мовлення й побутового співу. Тому слід вважати доцільним застосування цих навичок співу у професійній підготовці майбутніх учителів музики як важливого ступеня професійної підготовки.

Розвиток школярів молодших класів зумовлюється повноцінною орієнтацією на справжні духовні й естетичні цінності, що створив український народ. У сучасній загальноосвітній школі музичне виховання передбачає широке використання досягнень національної культури. Український дитячий музичний фольклор включає в себе багаточисленні пісні, різноманітні ігри та хороводи, які є найдоступнішим видом творчої діяльності молодших школярів. В основу дитячого українського фольклору покладена музична ігрова діяльність, тому й активізація творчості учнів проявляється безпосередньо в діях та рухах.

При інсценізації народної пісні творча діяльність учнів активізується шляхом постановки конкретних завдань: розкрити характер художнього образу; зобразити діючих персонажів; розподілити ролі з відповідними характеристиками; опанувати навичками драматичної гри; підготувати костюми та декорації.

Творча вокальна діяльність студентів здійснюється через застосування педагогічних методів та прийомів роботи з піснею у таких формах музичного виховання, як інсценізація ділових народних пісень, пісень-ігор і пісень-танців.

У процесі інсценування українського музичного фольклору доцільно використовувати предмети прикладного мистецтва, побуту та етнографічного матеріалу. Творчо діючи, учні навчаються передавати характерні риси пісенного персонажа, самостійно інтерпретувати художній образ за допомогою вчителя. Все це закладає основи розвитку акторської майстерності. Виготовлення декорацій і костюмів для театральних персонажів сприяє накопиченню творчого досвіду використання різного матеріалу та обладнання, спонукає до естетичного смаку, відчуття форми та її образного відображення. При цьому діти хвилюються, радіють за своїх товаришів при вдалому відтворенні певного персонажа. У них з'являється відчуття впевненості й задоволення при успішному виконанні ролі. Стимулювання натхнення емоційного фону заняття сприяє розвитку творчої активності школярів.

В. Верховинець підкреслював, що ніщо так не розвиває розумові й фізичні здібності дітей, їх почуття і творчу фантазію, як ігри з рухами, танцями та співом. Тому на уроках розучується чимало пісень, які можна інсценізувати або виконати у русі. Ураховуючи те, що у молодших школярів переважає ігровий рефлекс, доцільно запропонувати виконання народних ігор-пісень «А ми просо сіяли», «Мак», «Перепілка», «А вже весна», «Кривий танець» та інші. Як правило, всі названі ігри нескладні за текстом, легко запам'ятовується мелодія, рухи не потребують попередньої хореографічної підготовки. З метою залучення учнів до творчої діяльності в системі музичного виховання дітей шкільного віку найчастіше використовується імпровізація — вокальна та інструментальна, ритмічна, рухо-пластична й театральна.

Синкретизм народної культури і генетично споріднених з дитячою грою фольклорних традицій - яскравий і неперевершений зразок природної інтеграції поетичного слова, музики, хороводних рухів, елементів театральної дії, педагогічна ефективність якої доведена багатовіковим існуванням етнопедагогіки. Саме цей напрямок музично-художньої освіти доцільно активно впроваджувати у практику викладання музики, особливо в молодших класах (інсценізація пісні, ігри-драматизації). У середніх класах учні цілком здатні до постановки фрагментів народних обрядів, наприклад, з календарного циклу з елементами драматургії.

З давніх-давен український народ зберігав свої звичаї, обряди та пов'язані з ними пісні

річного землеробського циклу, якими супроводжувалися зустріч Нового року, прихід весни, збирання урожаю тощо. Звернення учителя до обрядових пісень дає змогу по-новому вирішити проблему так званих календарних пісень, які у попередніх програмах розучувалися до кожного релігійного чи державного свята. Засвоєння школярами жнивварських пісень дає змогу в цих класах у першій чверті один із уроків присвячувати саме цим пісням і обрядам.

Значне місце у навчальних програмах з музики посідають колядки і щедрівки, що були важливою складовою колись розгорнутого обряду зустрічі Нового року. У кожній місцевості існували свої варіанти пісень, обрядів і звичаїв, але головне їх значення залишається тим самим: силою слова, пісні та обрядових дій сприяти добробуту селянської родини, пророкувати і вірити у здійснення побажань успіху у веденні господарства, рясного врожаю у полі, гарного приплоду худоби.

Наступним фольклорно-пісенним циклом, що подається у програмах усіх класів, є народні веснянки. Слід розповісти учням про побутування в Україні цих пісень, безпосередньо пов'язаних з календарем весняних сільськогосподарських робіт і родинним побутом селян. Пісні весняного циклу виконуються від початку льодоходу до настання літа, супроводжуючись масовими іграми, хороводами і танцями.

Після прослуховування музичного тексту можна запропонувати учням такі завдання, які б активізували їх мислення, стимулювали творчу фантазію: відповідно до характеру музики, відтворити відповідні до неї танцювальні рухи або проспівати мелодію; під музичний акомпанемент імпровізувати; запропонувати пошукові ситуації, у яких можна самостійно діяти.

Надзвичайно важливо створити емоційний настрій на сприймання музичного твору, пробудження інтересу в учнів до осмислення змісту основної суті, виклик асоціацій, активізуючих творчу уяву. У створенні приємної атмосфери важливими є вміння відзначити досягнення кожного учня, підбадьорювати до розкриття його творчого потенціалу. Таким чином, дитячий музичний фольклор своїм багатством образів, форм і засобів художньої виразності побуджує молодших школярів до активної діяльності, розвиває їх творчі здібності, відкриває можливості активної самореалізації.

У пошуках резервів активізації творчого процесу важливим фактором розвитку художніх здібностей дітей став народний музичний театр. Завдяки синтезу мистецтв він збагачує образне мислення і фантазію, розвиває культуру мовлення і вокальні виконавські здібності, а також сприяє вирішенню як дидактичних, так і виховних завдань. Особливу перевагу у художніх запитках школярів має ляльковий театр, де споріднені художнє слово і музичний образ, танець і драматична гра, лялькове казкове мистецтво. Можливість діяти за ляльку, розмовляти, співати і танцювати дозволяє учням краще проявити свої емоційні почуття, набути вміння гри перетворення в інший образ. Багатство такого виду творчості допомагає не тільки розкрити природні здібності учня, але й подолати відсутність творчого самовираження.

Отже, серед різних видів музичної діяльності провідна роль належить співу. Завдяки йому учні навчаються правильному вокальному звукоутворенню, диханню, чіткості вимови й іншим технічним навичкам. Участь у творчій діяльності лялькового дійства потребує навичок співати самостійно, створюючи різні образи (вовка, зайця, білочки тощо), які містять у собі пісня чи казка, а також у ансамблі досягати чистоти інтонування, злитості звучання.

Методика виконання пісень багатосторінна, оскільки у ляльковому театрі вона ускладнюється одночасним виконанням декількох творчих дій: відпрацювання координацій руху (робота з лялькою), голосу (декламація, спів) і художнього слова (діалогічні репліки), спів у супроводі музичного інструмента. Одним з таких аспектів вокального розвитку є індивідуальна робота з учасниками та врахування неоднакового ступеню їх підготовленості до роботи з лялькою або співом. Емоційне навантаження потребує активної участі і самоконтролю, закріплення слухової уваги, зацікавленості і наполегливості у музично-творчій діяльності.

Ознайомивши дітей з текстом сценарію театральної вистави, студенту необхідно дати образну характеристику кожного персонажа. Робота над мелодією пісні розпочинається з роботи над словом. Після вивчення музичного тексту у повільному темпі і при помірній динаміці

звуківедення на легато, розучування пісні розпочинається з найбільш простих фрагментів, які легко запам'ятовуються.

Таким чином, щоб учні могли усвідомити виконавський план і уявити образний зміст в цілому. Учні співають мелодію за ритмічним показом керівника, який допомагає їм контролювати загальний характер пісні та запам'ятовувати інтонаційні особливості мелодії, темпу і динаміки.

Висновок. Отже, у шкільних гуртках та на уроках музичного мистецтва вокальні дані учнів розвиваються успішно при паралельному використанні музичного фольклору з іншими видами музичної творчості. Усе це сприяє формуванню творчих здібностей учнів, естетичному вихованню засобами різних видів мистецтва та удосконаленню професійної майстерності майбутньому вчителю музики.

Література:

1. Довгань О.В. Сучасний науковий підхід до вокально-педагогічної діяльності // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка: зб. наук. праць / О.В. Довгань. — Чернігів, 2009. — С. 216-220.
2. Закржевская С.В. Работа над художественным произведением в классе постановки голоса // Подготовка учителя музыки общеобразовательной школы: сб. тр. / С.В. Закржевская. — М., 1978. — С. 39-49.
3. Огороднов Д.Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: метод. Пособие / Д.Е. Огороднов. — К.: Муз. Україна, 1989. — 165 с.
4. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього учителя / О.П. Щолокова. — К.: ВІПОЛ, 1996. — 172 с.

У статті розглядається фольклор як засіб фахової підготовки студентів-музикантів.

Ключові слова: естетичне виховання, фахова підготовка, фольклор.

В статье рассматривается фольклор как средство профессиональной подготовки студентов-музыкантов.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, профессиональная подготовка, фольклор.

In the article is examined the folk-lore as a mean of professional preparation the students-musicians.

Keywords: aesthetically education, professional preparation, folk-lore.